

NUŽNOST (RE)SOCIJALIZACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

Nermine Šačić

Najveća usluga koja se može učiniti jednoj zemlji sastoji se ne u zidanju velikih zgrada, već u obrazovanju velikih i dobrih građana.

Epictetus

NAJVEĆI DIO teorijskog poimanja fenomen *socijalizacije*, ontološki i fenomenološki, određuje kao cjelinu organiziranih i spontanih, te kontinuiranih utjecaja sa ciljem da od čovjeka kao individue stvore takvu ličnost koja odgovara potrebama društvene zajednice¹. Agensi socijalizacije (porodica, škola, vršnjaci, autoriteti, društvene organizacije i sl.) svojevrsni su mediji od kojih individua uči, shvata i razumijeva da njen život u društvu nema smisla ako se barem minimalno ne uklapa u vrijednosti i pravila ponašanja koje društvo nameće. Riječ je o vrlo dinamičnom i kompleksnom (trajućem) procesu.

S obzirom da je politika i političko organizovanje *conditio sine qua non* svake društvene zajednice, jasno je da u općem proučavanju socijalizacije posebno mjesto zauzimaju istraživanja procesa *političke socijalizacije* koji pojedinca i segmente društvenih skupina "prilagođavaju" kompatibilno sa političkim okvirima date zajednice, personificirane u državi. Riječ je naprije o (*pro domo sua*) upoznavanju sa političkim sistemom i njemu podrazumijevajućim sistemom vrijednosti, čime se individui ili svim žiteljima jedne države nastoji ustvari postojeći politički ustroj predstaviti, ako ne kao najbolji, onda bar kao "normalno stanje stvari". Nema sumnje da se ovaj proces javlja u ranoj fazi razvoja ličnosti, već u djetinjstvu, i najprije u primarnoj (identifikacijskoj) grupi-porodici. Primarna shvatanja politike i političkih opcija postaju sastavni dio primarne identifikacije pojedinca, te je njihov aksiološki uklon kasnije veoma teško promijeniti².

Direktnim ili indirektnim, planskim (osmišljenim) i neplanskim (spontanim) metodama i mehanizmima, individua je u fazama razvoja svoje ličnosti izložena najmanje dvjema temeljnim mogućnostima: da bude valjano educirana u političkim znanjima, da osvješteno (pasivno ili aktivno) participira u političkom životu i praksi, te samim tim sudjeluje u kreiranju političke klime i političke kulture date društvene zajednice, ili da ostane "politički analfabet", te da bude podložna svim oblicima manipulacije od strane političara, stranačkih lidera i njihovog dnevnopolitičkog pragmatizma.

U tradicionalnim društvima *porodica* je ipak primarni i najznačajniji izvor političke socijalizacije i njeni utjecaji često mogu biti izuzetno efektni, čak i kada su "neznalački" ili kada su u potpunoj suprotnosti spram oficijelnih vrijednosti i pravila ponašanja koje društvo zahtjeva i nameće³. U demokratski razvijenijim društvima izvori političkog socijaliziranja pojedinca su više škole, političke partije i organizacije, kompetentni autoriteti, te masmediji. Ovisno od načina djelovanja ovih agenasa posebno je bitno da razlikujemo:

iz jednog centra dirigovanu,

pojedinačnu, i od jednog centra neovisnu političku socijalizaciju.

Prva, karakteristična i manifestna u totalitarnim, a sa latentnim aspiracijama i u demokratskim društvima, podrazumijeva *svjesno, plansko, organizirano i kontrolirano* usađivanje političkih vrijednosti, dok se u drugom slučaju političke vrijednosti mogu prenositi s koljena na koljeno (filogeneza), ukoliko su u pitanju porodica, klanovi, tajna društva i sl. "Izloženost" utjecajima ni jednog niti drugog oblika političke socijalizacije gotovo niko u potpunosti ne može izbjeći. Ona je zapravo u jednom slučaju odraz realnog, a u drugom imaginarnog stanja u kojem se svaki pojedinac ("igrom nužnosti i slučajnosti") objektivno nađe u različitim fazama svoga života.

Iz najvećeg dijela teorijskih određenja političke socijalizacije vidljivo je da *upravljanu socijalizaciju* uglavnom provodi politički vrh, koristeći se različitim mehanizmima i institucijama kao što su *škole, masmediji, ali i institucije represivnog državnog aparata (vojska, policija, sudstvo i sl.)*. S obzirom na historijsko naslijeđe, nivo političke kulture i stupanj razvijenosti demokratije razlikujemo više tipova upravljane političke socijalizacije⁴. No, najprihvatljivijom klasifikacijom se čini ona koja procese političke socijalizacije dijeli na *demokratske* i *antidemokratske*.

Procesi istinski demokratskog političkog socijaliziranja su (morali bi biti) u osnovi racionalni i konstruktivni, a po komunikološkom karakteru interakcijski, koorijentacijski i utemeljeni na centripetalnim silama, kada je u pitanju nužna koherentnost stajališta najvećeg dijela građana/državljana o opstoju države. Suprotno tome,

antidemokratski procesi političke socijalizacije su najčešće represivni, destruktivni, nasilni, agresivni, a kada je BiH u pitanju, anahroni, bazirani na trojno nepomirljivim centrifugalnim silama, što je pogubno čak i za opstanak države, i za funkcioniranje postojećeg političkog sistema i za razvoj civilnog sektora u društvu.

Ako uzmemo primjer Njemačke pred i u vrijeme II svjetskog rata, u kojoj je kompletan obrazovni sistem (*germanocentrična/nacifašistička epistemologija*) bio u skadu sa fašističkom ideologijom, te sličan model (*sovjetocentrična/komunistička epistemologija*) u Sovjetskom Savezu, u Kini, na Kubi5, te ga uporedimo s onim što se trojno dešavalo posljednjih deset godina u Bosni i Hercegovini, bar kada su metode djelovanja u pitanju, onda bismo posebno za (veliko)srpski koncept "orkestracije" i "uslovljavanja" (agresivnog i zločinačkog) ponašanja mogli reći da je još ekstremnije i "uzoritije" dijete prethodnih paradigmi. No, ne zaostaje ni hrvatski koncept dugoročnijeg "političkog vaspitanja", te kao reakcija na prethodna dva i uzrokovan agresijom i stradanjem (znatno zakašnjeliji) bošnjački koncept "samoizolacionističke/islamocentrične percepcije". Ni u jednom slučaju ovakve vrste socijalizacije nisu rezultirale ničim dobrim, osim unutar sebe konvergentnim i patološkim fašizmom, koji se prije ili poslije (zločina nad drugima) morao slomiti, uz teško izlječivu socijalnu patologiju i traume; kako za njegove vinovnike, tako i za njegove žrtve. Nijedan totalitarizam se nije "slomio" niti brzo, niti bezbolno.

Uvidom u savremene teorijske postavke, koje kroz manje-više uspješnu praksu primjenjuju razvijene demokratske zemlje, suvišno je i govoriti da svaka društvena zajednica personificirana kroz državu mora imati valjano koncipiran i demokratskom karakteru vlasti (i valjano postavljenim političkim ciljevima) primjeren sistem političke socijalizacije svojih građana. Posebno se to odnosi na zemlje u tranziciji, u kojima dolazi do drastičnih i naglih promjena kako unutrašnjeg političkog ustrojstva, tako i političkog mikro, makro i mega okruženja. Imajući u vidu složenost "susjednih apetita" prema BiH, te krvavo uspješnu trojnu nacio-vjersku (teritorijalnu, funkcionalnu i duhovnu) podijeljenost njena tri naroda, imperativi iznalaženja vrhunski kvalitetnog koncepta političke socijalizacije su time još daleko veći. Ta (zaista čarobna) formula "demokratske/građanske unifikacije" cjelovite bh. populacije, kao *conditio sine qua non* opstanka cjelovite države BiH, te njeno postepeno uklapanje u geografske prostore kojima primarno pripada, traži zaista vrhunsku mudrost političara i politike kao "umjetnosti mogućeg".

Apostrofirajmo još nekoliko momenata, koji se pojavljuju kao bitni imperativi teške, ali nužne i *konvergentne* političke re/socijalizacije bh. populacije:

Pošto nijedan društveni, politički, kulturni, te *posebno ekonomski sistem*, ne može egzistirati bez primjerenog mu i kompatibilnog – koorijentacijskog sistema vrijednosti, bez (bar minimalnog) idejnog jezgra kojeg prihvaćaju svi članovi sistema (u krajnjem slučaju, makar većina)6, postavlja se pitanje šta je sa interakcijom ovih podsistema u BiH i divergentnih/isključujućih vrijednosnih sistema trojno dovedenih do iracionalnosti i apsurdna, koji niti državi BiH, ni entitetima, niti pojedinačnim narodima ne donosi ni mir, ni spokoj, niti svjetliju budućnost?

Iako se kroz povijest (više) u kraćim ili dužim periodima uspijevala postići kompatibilnost društvenih podsistema i stanoviti (uglavnom represivni) socijalni mir, to je u Bosni i Hercegovini bivalo uglavnom uz supremaciju jedne etno-vjerske skupine nad druge dvije; ovisno od toga ko je bio vanjski tutor i protektor i koje vjersko-nacionalne skupine bh. populacije, odnosno, ko je vladao državom.

U takvom kontekstu bi se moglo postaviti pitanje: Da li je država BiH, kroz historiju uvijek na vjetrometini moćnih vanjskih interesa, uticaja i apetita, imala vremena napraviti opće i trojno prihvatljivo jezgro zajedničkog (su)života, (a) u prošlosti i (b) u vremenu posljednje smjene jednog drugim političkim sustavom?

Ne može se reći da to nije bilo moguće u prošlosti; npr. u predturskoj bosanskoj državi se uz pomoć dominantne samostalne Crkve bosanske bar nekoliko stoljeća profiliralo većinsko jezgro Bošnjaka, čak i različite vjere. No, očito je da je Crkva bosanska bivala vodeća, te da su je vatikansko-katolički i bizantsko-pravoslavni centri opstruirali, sve dok je nisu raskrojili Turci.

Druga i najdugotrajnija mogućnost nacionalne profilacije bh. populacije kao jedinstvenog korpusa je bila u periodu Osmanske imperije. No, Turci su preferirali islamizirani, jedini povlašteni sloj Bošnjaka, sukladno islamskim propisima, nisu niti radili na nacionalnoj profilaciji, ali nisu ni dezavuirali opstojnost druge dvije vjerske skupine, s tim da su još velikodušno ponudili utočište španskim Sefardima, nakon njihovog progona pod kraj 16. stoljeća. Problem je bio u tome da se klasno raslojavanje vjerski podijeljenih Bošnjana manifestiralo kao supremacijska privilegija plemića-muslimana. Bez vjerske unifikacije i nije moglo doći do premisa kasnijeg jedinstvenog nacionalnog jedinstva Bošnjaka.

Treća varijanta, ali i jedini pokušaj je bio Kalajev koncept trovjernih Bošnjaka, ali je on došao prekasno i u vrijeme kada se nakon propasti Turske katoličanstvo htjelo postaviti na pijedestal "vladajuće" religije. No, njegovi sljedbenici nisu predstavljali niti homogeniziranu niti brojčano dovoljnu masu. Taj period je trajao i

suviše kratko da bi doveo do državljansko-nacionalne spoznaje i samosvijesti. Muslimani su i dalje bili okrenuti Istanbulu, koji im više nije mogao pomoći, a Srbi su se (uz pomoć Francuske, Engleske i Rusije, turskih i austrougarskih rivala) još više okrenuli srpsko-pravoslavnoj crkvi i srpskoj politici.

U Kraljevinu SHS i kasnije Jugoslaviju bosanskohercegovački korpus ulazi kao potpuno nejedinstven, s krajnje različitim interesima, s tim što muslimanska komponenta gotovo potpuno gubi politički subjektivitet i ikakve mogućnosti sopstvene nacionalne profilacije. Uz srpsku dominaciju, još jedini subjekt su Hrvati i hrvatska nacionalna politika. Muslimani su se, prema geografiji življenja i stupnju "manjeg stradanja od jednih nego od drugih", priklanjali jednom od dvaju koncepata. No, i taj period je trajao prekratko da bi Srbi kao stub Kraljevine SHS i Jugoslavije napravili "pozitivnu" i konvergentnu bosanskohercegovačku populaciju, jer bi ona u takvoj konstelaciji snaga morala biti ako ne srpska, onda bar prosrpska⁷.

Sljedeća mogućnost je bila u periodu poslije II svjetskog rata. Za potpunu unifikaciju trovjernih i već nacionalno -"hrvatsko" i "srpsko"- profiliranih Bosanaca i Hercegovaca, te (sopstveno) nacionalno neprofiliranih i od druga dva korpusa nepriznatih i osporavanih Bošnjaka/Muslimana i to je bio kratak period. Pokušalo se komunističkom – nadsocijalnom i nadvjerskom "unifikacijom" i forsiranjem "jugoslovenstva", iza kojeg su se kriji prethodno neostvareni velikosrpski (ali i velikohrvatski) interesi. No, tu nije bilo jedinstvene bosanskohercegovačke profilacije, nego "izvanjske"- jugoslovenske, srpske, hrvatske. O Bošnjacima, osim kao islamskoj vjerskoj skupini se nije smjelo niti govoriti, a odsustvom autentične političke subjektivnosti muslimana i podvalom susjednih nacionalnih koncepata, muslimanima se (što je nonsens) dodjeljuje vjersko, kao nacionalno ime-Muslimani, sa velikim "M".

Posljednja šansa je bila u demokratizaciji 1990. i samostalnosti BiH, koju referendumom podržava preko 64% njenih žitelja. Ali ta opcija nije imala zadovoljavajući vojni *background*, koji bi ga mogao zaštititi od konačnog agresivnog ispoljavanja srpskih i hrvatskih pretenzija na BiH. Agresijom i nasiljem se htjela potpuno uništiti jedna vrsta običajnosnog zajedništva bosanskohercegovačke populacije (koja je zauzimala značajan dio svakodnevnih socijalnih integracija), sa ciljem komadanja BiH na srpske i hrvatske dijelove, koji bi se po Tuđman-Miloševićevom sporazumu pripojili Srbiji ili Hrvatskoj.

Uz najveće stradanje Bošnjaka muslimana, kao jedinog, a ipak kamena spoticanja razaranja i eliminacije države BiH, kao "ultima ratio" (zadnje/jedino rješenje) ostaje mogućnost da se (uz iznalaženje istomišljenika u sva tri naroda) na dosta nepovoljnim temeljima postdejtonske Bosne i Hercegovine počne graditi jedinstveno jezgro DRŽAVLJANA DRŽAVE BiH, čija nacionalno-vjerska različitost ničim nije dovedena u pitanje. To se može postići dugotrajnim i dobro osmišljenim akcijama, kojima najprije treba razbijati prethodne i sada isfabrikovane predrasude da se ne može skupa živjeti poslije ovo rata, kojima se trojno trebaju osuditi velikosrpski i velikohrvatski koncepti, ali i koncept hiperstazirane islamizacije i muslimana i BiH. Jedino to može dovesti do nužnog pomirenja svih sa svima, bez čega nema države BiH u okviru evropske integracije.

Za sada, u takvim okolnostima nam jedino opet može pomoći izvanjski faktor - faktor međunarodne zajednice, čije se vodeće snage mogu, naravno ako istinski žele, čvrsto suprotstaviti separaciji BiH.

Vidljivo je, dakle, da su, sa izuzetkom srednjovjekovne Bosanske države, u BiH uvijek bili prisutni nepomirljivi, dijametralno suprotstavljeni i parcijalno homogenizirajući koncepti političke socijalizacije, ali na pozadini običajnosnog suživota koji je kako-tako funkcionirao, svjesno zanemarujući razlike, jer se naglašavanje "svoga" i različitog smatralo nepristojnim. Ipak, uz česte promjene "vodećih" koncepata, i u nedostatku jedinstvenog unificirajućeg bh. koncepta socijalizacije i samostalne političke profilacije prihvatilo se, i intenzivnije i strasnije, sve ono što je na idejno-vrijedonosnom planu dolazilo iz susjednih država. Stoljetna društvena realnost BiH je bila izrazito inficirana različitim vizijama "BH opstojnosti" koje su dolazile najprije iz Turske (islamske) i Austrougarske (katoličke), te kasnije Srbije (pravoslavne), SRJ (bezbožne-komunističke) i Hrvatske (katoličke). Na koncu su se "ostavljenim na cjedilu" Muslimanima/Bošnjacima kao zaštitnici pojavili različiti koncepti (razjedinjenog) islamskog svijeta, koji su u BiH uglavnom vidjeli zemlju bh. muslimana ("islamske braće"), a ne jedino moguću, zajedničku državu Bošnjaka muslimana, katoličkih Hrvata, pravoslavnih Srba, preostalih Židova i drugih vjerskih i nacionalnih skupina.

Stoljećima pa do danas se, dakle, intenzivno radilo na rastakanju kako stare bosanske (kasnije bosanskohercegovačke) države, i to baš i isključivo ometanjem bilo kakve formacije idejnog nukleusa zajedničkog (su)života pod oreolom hiljadugodišnje opstojnosti države BiH. Uz prethodne koncepte rastakanja BiH, taj uspjehnosti, put krči i prethodni, slab i labilan (komunističko/socijalističko samoupravni) vrijedonosni sistem, u kojem su se građani Bosne i Hercegovine socijalizirali. Unatoč tome, tada smo bili najbliži GRAĐANSKOM (također ideološki obojenom konceptu socijalizacije).

Da li nakon dosadašnjih iskustava postoji ikakva druga, osim GRAĐANSKE opcije, koja jedino može sublimirati i prevazići sve prethodne i ove posljednje podjele, te ponuditi opciju jedinstvene (re) socijalizacije koja nas vodi u miran suživot i civilizirani svijet? Bojati se činjenice da bi svaka druga (parcijalizirana) opcija

nastavka isključive i centrifugalne nacio-vjerske socijalizacije bh. populacije vodila budućim sukobima, koji bi bili još krvoločniji od posljednjih, a i tada bi njihov ishod ovisio isključivo od konstelacije odnosa snaga među svjetskim moćnicima.

BILJEŠKE:

1 Pogledati: Sergej Flere, *Obrazovanje u društvu – uvod u sociologiju vaspitanja i obrazovanja*, Gradina, Novi Sad, 1976.

2 Detaljnije u: Michael Rush, *Politics and Society – An introduction to Political Sociology*, University of Exeter, U K England, 1989.

3 Vidi: Mayer Nonna, Perrineau Pascal, *Les comportements poli-tiques*, Armand Colin editeur, Paris, 1992.

4 Alan Isaak, *In introduction to politics*, SCOTT, Foresman and Company, Glenview, Illinois, London, 1987, str. 130

5 Opširnije u: L. Willie, *Village in Vauclase*, New York, 1964, str. 208 (prema: Milan Podunavac, *Socijalizacija (politička)*, Enci-klopedija političke kulture, Savre-mena administracija, Beograd, 1993, str. 1095), i Ivan Šiber, *Politička propaganda i politički marketing*, Alinea, Zagreb, 1992, str. 19-20

6 O legitimitetu vidi M. Diverže: *Uvod u politiku*, Savremena administracija, Beograd, 1966.

7 Pogledaj: Besim Spahić, *Nacionalni antimarketing ex-ju i bh. naroda*, VKBI, Sarajevo, 2001, str. 79-152

<http://www.odjek.ba/index.php?broj=04&id=16>